

Stil-, social- og andre musikhistorier – hvilken er den rigtige?

Finn Mathiassen

Det spørgsmål, der er sat som titel på dette indlæg, vil nok forekomme de fleste umiddelbart forståeligt. Om man så også vil finde det påkrævet eller meningsfuldt at behandle det, er måske en anden sag. Det drejer sig jo her om overordnede principper og synspunkter, og den slags er mange musikforskere meget lidt tilbøjelige til at ville overveje og diskutere; for det første fordi man ikke synes, at de trænger sig på i det daglige arbejde med de konkrete forskningsopgaver, for det andet fordi de forekommer så luftige, at de ikke er til at få redeligt hold på, og for det tredje fordi de ser ud til at rumme så mange implikationer i retning af ideologisk og politisk stillingtagen, at de må være en objektiv, videnskabelig forskning uvedkommende. Imod denne »jeg behøver ikke / kan ikke / vil ikke«-holdning kan anføres, at det især inden for de sidste 15 år har været ikke blot et eksistensvilkår, men en eksistensbetingelse for de humanistiske fag, at overordnede principper og synspunkter kom til undersøgelse og debat, og at det gælder i dag måske mere end nogensinde. Hvortil kan føjes den ikke uvæsentlige omstændighed, at har man afvist spørgsmålet om de overordnede principper og synspunkter, så har man i realiteten givet et svar på det. Det ligger i, at spørgsmålet, så ubehageligt og uhåndterligt det også kan forekomme, er et reelt spørgsmål, der helt af sig selv griber ind og finder sit svar i enhver forskers liv og virke.

Det, der skal undersøges og diskuteres her, er altså spørgsmålet om, hvilken musikhistorie der er den rigtige. Ligger musikhistoriens egentlige mening, dens sande væsen eller kerne, eller hvad man vil kalde det, i musikken selv, i de musikalske udtryksformer, i de forskellige stilarter, normer, koder – kort sagt: er musikhistorien musikalsk? Eller findes det, det egentlig kommer an på, meningen, væsenet etc., udenfor, og i så fald hvor? I musikens socialhistorie, i dens receptions- og brugshistorie, hos dens kreative personligheder, i ånds- eller idéhistorien, eller helt andre steder?

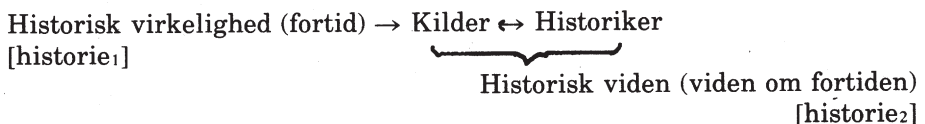
Jeg vil straks bemærke, at som spørgsmålet her er stillet, er det sagligt umuligt at give et entydigt svar. Det skyldes, at spørgsmålet i sig selv rummer i hvert fald én tvetydighed; den ligger i ordet »historie«. Det er vidt og bredt bekendt, at taler vi om historie, så taler vi om én af to ting, nemlig *enten* historie som det, de gamle kaldte *res gestae*, d.v.s. den virkelige fortid med alt, hvad der uigenkaldeligt har fundet sted, hvad enten vi ved det eller ikke, og helt uafhængigt af vore opfattelser; *eller* vi taler om historien som *historia rerum gestarum*, d.v.s. eftertidens – *in casu* vor egen tids – undersøgelse og skildring af fortiden, eller m.a.o. den klasse af nutidige aktiviteter, der sædvanligvis betegnes som historieforskning og historieskrivning. Med dette in

mente er det let at se, at rejser vi spørgsmålet om »den rigtige musikhistorie«, så afføder dette omgående et nyt spørgsmål, eller rettere: et helt kompleks af spørgsmål. Skal der ved »den rigtige musikhistorie« forstås en historie, der er sand eller i det ringeste tilstræber at være adækvat i forhold til den virkelige fortid? Eller er »den rigtige musikhistorie« en historie, hvis rigtighed består i, at den i en eller anden henseende svarer til nutidens tarv? Sagt på en anden måde: ligger en historieforsknings eller historieskrivnings »rigtighed« (og dermed dens eksistensberettigelse) i dens forhold til den fortid, som den handler om, men på ingen måde kan have haft del i – eller ligger dens »rigtighed« i forholdet til en nutid, som den uafviseligt har del i, men altså ikke handler om?

Det er en ubekvem og for nogle måske endda frustrerende kendsgerning, at der heller ikke her kan gives noget entydigt svar – denne gang dog ikke på grund af verbale tvetydigheder, men fordi de to slags »rigtigheder« i realiteten er således sammenfiltrede, at de ikke kan eksistere uden hinanden. Hvilket er ensbetydende med, at der ikke kan træffes nogen afgørelse m.h.t. den ene, uden at det implicerer en afgørelse m.h.t. den anden. Jeg skal uddybe dette i det følgende.

Jeg vil da først gøre opmærksom på – hvis man ikke allerede har bemærket det – at jeg med det allerede sagte har bevæget mig et godt stykke vej ind på den almindelige historieteoris domæne. Det forholder sig jo nemlig sådan, at man inden for den almindelige historieforskning gennem det sidste hundrede år har ført ret så udførlige diskussioner om bl.a. netop forskellige historiers »rigtighed«: statshistorie, økonomisk historie, politisk historie, kulturhistorie; materialhistorie vs. åndshistorie; de undertryktes historie vs. magtelitens historie; lokalhistorie vs. universalhistorie, o.s.v.; hvor findes historiens egentlige mening, dens sande væsen? Det spørgsmål, som jeg har været inde på i det foregående, er da også af en type, som er særdeles velkendt i den almindelige historieforsknings teori, og jeg tager udgangspunkt for de følgende overvejelser i en af den herhen hørende litteraturs danske klassikere. Man bedes betragte *Fig. 1*.

Fig. 1 – Efter H. P. Clausen: Hvad er historie? (Kbh. 1967), s. 53.

Af H. P. Clausens kommentarer:

»Udgangspunktet for al historisk forskning må da være, at der findes en fortidig virkelighed, som det er muligt at opnå viden om«.

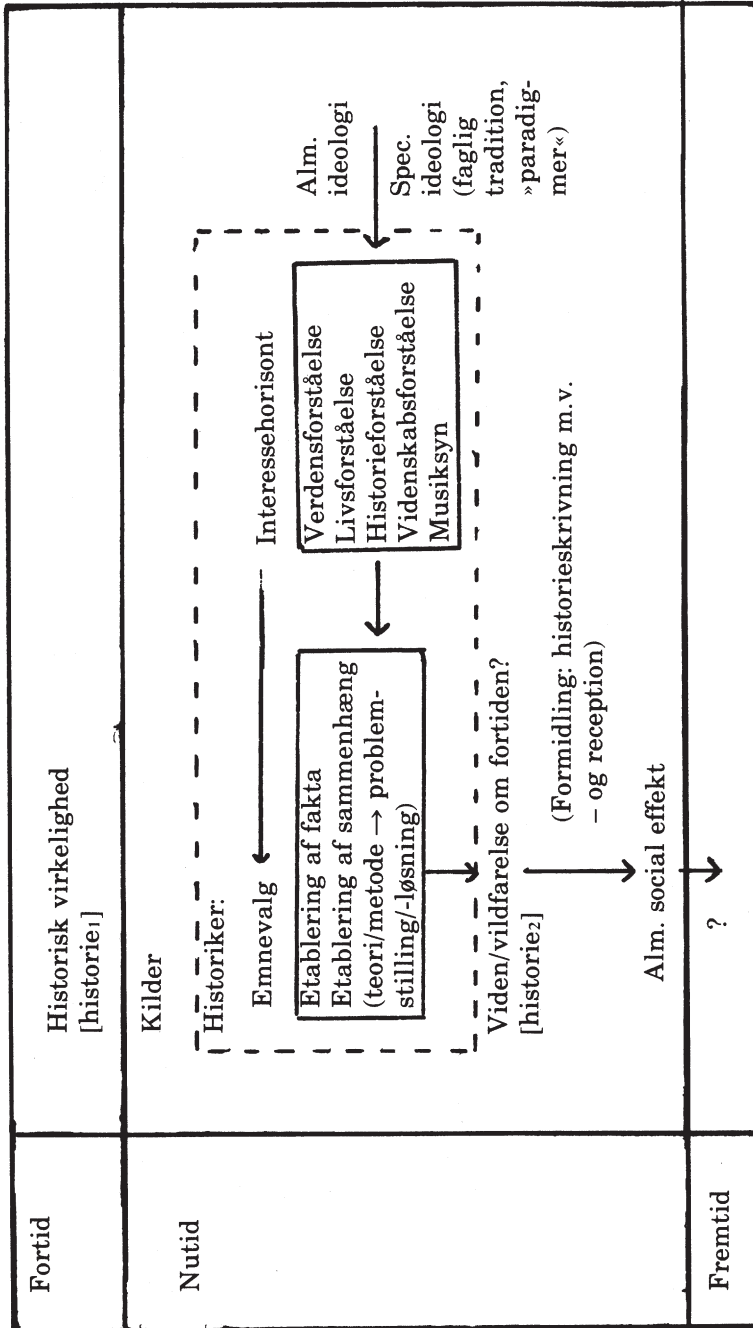
»Kilderne eksisterer i nutiden, historikerens arbejde med dem foregår i

nutiden, og viden om fortiden kan kun etableres i historikerens samtid. Relationen mellem nutid og fortid bliver derfor et væsentligt moment i vurderingen af, hvordan historisk viden bliver til«.

Det er klart, at denne figur ikke er ment som andet og mere end en oversigt over de allergroveste træk af en sammenhæng, der i realiteten er mere kompliceret end som så. F. eks. ved jo alle, at historikere ikke bare frembringer *viden* om fortiden, men ind imellem også en hel del *vildfarelse*, selv med iagttagelse af den skarpeste kildemæssige akribi. Der må altså findes potentielle fejkilder i den proces, der fører fra de historiske kilder og til det færdige forskningsresultat. Det er bl.a. dette forhold, der har givet anledning til de udvidelser og specifikationer, som man vil finde i *Fig. 2*. Jeg har samtidig benyttet lejligheden til at tage musikken med ind i billedet. Hvad indebærer det, at musikhistorikeren netop er *musikhistoriker*?

Fortidens musik har, som alle dens øvrige æstetiske frembringelser, en made at være til på i nutiden, der er anderledes end de almenhistoriske kilders. Vi kan nok føle os fascinerede af historiske tildragelser som Grevens fejde eller det stockholmske blodbad og måske endda komme i affekt over dem, men det er dog en middelbar fascination, der kun kommer i stand gennem hvad vi har hørt eller læst om dem, eller studeret os til. I musik og anden kunst ligger fascinationen derimod i tingen selv i dens her og nu, i hvert fald som en mulighed. Musikhistorikeren befinder sig dermed under et dobbelt engagement, der kan tage sig ud som et dilemma: på den ene side engagementet i musikken som eksistentiel, korporlig virkelighed; på den anden side engagementet i forskningsopgaven, hvor musikken har status som historisk dokument. Vi ved alle, at dette dobbelte engagement er en direkte eller indirekte, i mange tilfælde besværlig, men under alle omstændigheder nødvendig forudsætning for at musikhistorieforskning overhovedet kan komme i stand. Der ligger heri et alvorligt forskningsteoretisk problem. Sagen er jo nemlig den, at det ikke bare er os, der i vort her og nu er mere eller mindre engageret i musikken som eksistentiel, korporlig virkelighed, men det var mennesker i fortiden også, i *deres* her og nu. Den virkelige fortids eksistentielle musikoplevelse, dens virkelige måde at forstå musik på, kan vi naturligvis ikke *genskabe*, uanset hvor grundigt vi restaurerer de musikalske kilder; vores oplevelse af fortidens musik kan aldrig være nogen *genoplevelse*. Men det udelukker ikke, at vi kan *vide* noget om den. Der er blot den hage ved det, at vejen til viden om fortidens musikforståelse med nødvendighed fører igennem vor egen nutidige musikforståelse. Her har vi altså et hermeneutisk problem, og min pointe er nu, at den slags findes overalt i enhver historieforskning. Det gælder for musikhistorikeren, som det gælder for almenhistorikeren og enhver anden slags historiker, at vejen til viden om fortiden – hvad enten det drejer sig om dens musikforståelse eller dens økonomiske og sociale forhold m.v. – uundgå-

Fig. 2 – Samme figur, udvidet og specificeret ved FM.

eligt fører gennem vore nutidige forståelser. Det er dette, jeg har prøvet at kortlægge i *Fig. 2*, som man nu bedes studere.

Det vil efter dette ses, at hvad enten vi med spørgsmålet om »den rigtige (musik)historie« sigter til den fortidige virkelighed (»historie₁«) eller til vore forskningsresultater (»historie₂«), så stilles dette spørgsmål i og af nutiden, og besvarelsen kan kun ske under nutidens betingelser. Vil man således hævde, at selv om musik ganske vist altid har eksisteret i et net af sociale relationer, så er det dog musikken selv, det først og sidst må dreje sig om i musikhistorieforskningen og -skrivningen – så kan der udelukkende argumenteres for dette standpunkt under henvisning til nutidige forhold. Og vil man omvendt hævde, at det er musikens sociale eksistensbetingethed og implikationer, der må stå i centrum for vores forskning og formidling, så kan der igen kun argumenteres legitimt under en nutidig horisont. Vil man derimod ophøje et hvilket som helst af de to standpunkter (eller andre tilsvarende) til et virkeligt princip for den virkelige historie, så bliver sagen prekær, idet man dermed har skudt fortiden ting i skoene, som er åbenlyst urimelige. Standpunkter af den nævnte art er og bliver teoretiske forskningsprincipper med deraf afledte forskningsstrategier, og den slags tilhører helt og udelt nutiden. Historien selv kan ikke besvare historieteoretiske spørgsmål.

Al historieforskning, musikhistorieforskningen indbefattet, vises således altid og uundgåeligt hjem til sin egen nutid. Vil dette nu sige, at vi i virkeligheden ikke med nogen som helst sikkerhed kan vide noget om fortiden, udover at den har leveret os de og de kilder, ud fra hvilke vi kan etablere nogle spredte fakta, som vi så kan fortolke og forbinde så nogenlunde efter forgodtbefindende?

Mange historikere og historie-tænkere har besvaret dette spørgsmål bekræftende. Det gælder som bekendt Nietzsche, der i 1870'erne forfattede den berømte sætning, at »kun ud fra øjeblikkets højeste kraft skal I tyde fortiden« (hvormed han f. eks. kan have ment, at kun ud fra den nutidige, gennemglødede oplevelse af Wagners musikdramaer var det muligt at forstå dramaets historie). Hans ord vakte røre blandt faghistorikerne, men iøvrigt var dette: at fortolke fortidens levn ud fra nutidens tarv. på ingen måde noget nyt. At fortiden ikke rummer nogen sandhed uden for så vidt den er af værdi for nutiden og virkeliggørelsen af et håb for fremtiden, var allerede en grundlæggende tanke i Grundtvigs historiesyn, for A. D. Jørgensen i hans danmarkshistoriske skildringer og, i varierende udgaver, for den meste historieundervisning i de danske skoler indtil dagen i dag. At den også havde bred og frodig grobund i det store udland, ikke mindst jo Tyskland, er velkendt. En sådan moralsk eller politisk motiveret, nutidsfunderet og fremtidsorienteret omgang med historien kan under omstændigheder afstedkomme ideologiske effekter med ret så omfattende konsekvenser for samfundslivet og historiens gang – på godt og ondt. Grundtvigs visioner går vel i dag de fleste til hjerte, men der har unægteligt været historie-forkyndere, hvis virke har efterladt spor, der skræmmer.

Blandt faghistorikerne har den rendyrkede profet dog altid hørt til undtagelserne, og siden Anden verdenskrig synes racen at være uddøende. Gennem det sidste hundrede år (i Danmark siden Kr. Erslev) har de fleste historikere været af den slags, der betragter folkeopdragelse og fremtidsvisioner som videnskabeligt uvedkommende, som nærer mistro til enhver såkaldt helhedsopfattelse, og som udelukkende ser historieforskningens opgave i at forsyne samtiden med tilgængelige kilder og veletablerede fakta. Det er soleklart, at uden sådanne forskeres indsats ville vi ikke være i stand til at opnå nogen som helst pålidelig viden om fortiden; hvis ingen »fanger sæler« (J. P. Larsen), må bopladsen uddø. Når jeg alligevel gør mig udtilbens og finder sagen betænkelig, så skyldes det, at forskningsprocessen – jvf. *Fig. 2* – under disse auspicer sættes i stå, før den er tilendebragt. Hvordan nemlig med *etableringen af sammenhæng*? Det kan jo umuligt gå an at lukke øjnene for, at enhver samtid normalt giver en døjt i, om et historisk faktum er veletableret, men til gengæld har en umættelig appetit på sammenhæng. Og hvis historikerne ikke leverer dem, så er samtiden omgående parat til at fabrikere dem selv. Vi kan naturligvis med et skuldertræk konstatere, at resultatet normalt vil falde ind under rubrikken »vildfarelse«, men hvad med konsekvenserne for samfundslivet og fremtiden?

Som sagt: enhver historieforskning, musikhistorieforskningen ikke undtaget, er altid og uundgåeligt hjemvist til sin egen nutid. Det står ikke til at ændre. Men jeg kan ikke se, at dette med nødvendighed skulle indebære, at historikeren så ikke har andet at stille op end *enten* at gå ind i rollen som forkynder og folkeopdrager, *eller* at betragte videnskabelighedens grænse som nået med etableringen af fakta (og måske en og anden lidt videregående sammenhæng, hvad der jo ikke rigtig er til at undgå, hvis det drejer sig om en bredere musikhistorisk fremstilling). Og jeg vil gerne afslutningsvis pege på en tredje mulighed, en farbar (men naturligvis ikke uden videre ufejlbarlig) vej til reel viden om fortiden; den tager sit udgangspunkt i netop den nutid, som historieforskningen er bundet til.

Karl Marx har et sted skrevet de bemærkelsesværdige ord, at »nøglen til forståelse af abens anatomi ligger i forståelsen af menneskets anatomi«. Meningen er naturligvis den, at i den udstrækning hvori vi har forstået nutidens historiske struktur, samspillet af almene love i dens mylder af konkrete foreteelser, er vi også i stand til at forstå fortidens historiske strukturer (– i princippet svarende til Jeppesens ord i kontrapunktlærebogen: at har man til gavns arbejdet sig ind i f. eks. latin, har man derigennem lært noget grundlæggende om sprog i al almindelighed). Pointen i dette er på ingen måde den, at nu skal altså nutidshistorien, eller nutidsmusikhistorien, sættes i højsædet som »den rigtige musikhistorie«. Pointen er en helt anden, nemlig for det første den, at med reel indsigt i ikke bare nutidens eller nogen anden tids historiske struktur, men i historiske strukturer i al almindelighed, ville det nok være muligt ikke blot fortsat at etablere historiske fakta, men også tilforladelig viden om videregående sammenhæng i den historiske virkelig-

hed. Og pointen er for det andet den, at med en sådan indsigt ville det nok være muligt at føre mere frugtbare debatter om, hvad nutiden har brug for som den i *den* forstand »rigtige« musikhistorie.